

ISTORIA FILOSOFIEI CA HERMENEUTICĂ LA GHEORGHE VLĂDUȚESCU

RALUCA VASILESCU

Institutul de Filosofie și Psihologie „C. Rădulescu-Motru” al Academiei Române

În mod obișnuit imaginea academicianului Gheorghe Vlăduțescu este cea a profesorului de filosofie greacă care își trăiește cu gravitate și pasiune în fața studenților interogațiile încărcate de sens asupra istoriei filosofiei vechi și, în genere, asupra istoriei filosofiei. Profilul științific al profesorului este extrem de complex, constituit dintr-o dominantă încadrată de multiple părți concrescente, uneori la fel de importante prin rezultate ca și preocuparea principală. Dominanta este, evident, filosofia greacă, romană, plus filosofia medievală, toate domenii cărora profesorul le-a dedicat de-a lungul timpului nu mai puțin de douăzeci lucrări, dintre care două cu caracter enciclopedic. Plus lucrarea neconvențională în două ediții consacrată filosofiei românești, *violon d'Ingres* a profesorului, după cum îi place să spună¹, plus lucrarea de început consacrată personalismului francez și lucrările de maturitate târzii scrise sau îngrijite de profesor, în care se întoarce, ca într-o a doua scufundare la Platon, asupra propriului domeniu pentru a se întreba, în 2002, „Pentru ce istoria filosofiei?”, întrebare căreia i-a răspuns cinci ani mai târziu printr-un volum, *Istoria filosofiei ca hermeneutică*, care nu mai este atât un volum de istorie a filosofiei, cât de reflecție sistematică asupra ei. Rostul acestei reflecții: reconstruirea istoriei filosofiei ca aporetică centrată în problema unului și a multiplului, a raportului dintre fizic, metafizic și ontologic, în fine, observarea modului în care gândul unui filosof devine argument, mijloc de construcție, a gândirii altui filosof². Această idee a profesorului de a interpreta istoria filosofiei ca proces al devenirii în sistem a ideilor filosofice, iar nu ca o simplă înșiruire de filosofii istorice, constituie una dintre tezele fundamentale care-i străbate întreaga operă, una în care profesorul se întâlnește cu Hegel, al cărui gând îl și folosește ca argument pentru propriile reconstrucții, ale filosofiei grecești, de pildă, întreprinse

---

¹ Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegelianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., p. 67.

² Vezi Oana Vasilescu, „Istoria filosofiei românești ca aporetică la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., pp. 135–163.

iarăși și iarăși din alte perspective, ca și când adevărul acestei filosofii nu ar apărea decât printr-o abordare multitematică a ei.

Dominantei tocmai creionate ar trebui să-i fie adăugate părțile concrescente mai mult sau mai puțin filosofice, lucrările consacrate mitului și culturii populare, romanele, monografia sentimentală a satului în care s-a născut, memoriile încă nepublicate și lucrarea *Filozofie și politică 1957–1962* (2003), în care profesorul analizează sobru, bazat pe documente – programele cursurilor din acei ani –, specificul perioadei în care s-a format, caracterul intens ideologic al învățământului de atunci, inclusiv aspectele lui opresive, dar și luminile aceluși timp, de pildă figura profesorului Radu Stoichiță ale cărui prelegeri consacrate filosofiei leibniziene sugerau că este posibil un alt mod de filosofare și gândire decât cele dominante atunci, o idee care, probabil, a inspirat căutările profesorului de-a lungul timpului³.

Dincolo de toate acestea, din ce altă lucrare apărută la noi reiese atât de clar importanța primei traduceri din Hegel apărută în 1962 așa cum reiese din paginile memorabile consacrate de academicianul Vlăduțescu acestui eveniment: „În 1962 s-a întâmplat prima mare «breșă» în citadelă, de fapt cea mai mare, nu numai pentru că a fost cap de serie, ci și în sine. La Editura Academiei apărea în traducerea lui D.D. Roșca, Virgil Bogdan, Constantin Floru și Radu Stoichiță, *Enciclopedia științelor filosofice. Partea întâi – Logica*, așa-numita *Logică mică* a lui Hegel. Traduceri din filosofi [...] se făcuseră și după 1948. [...] Nici una, nici chiar aceea a *Organon*-ului aristotelic, nu s-a apropiat de cota *Logicii* [...]”⁴ Iar dacă luăm în considerare faptul că un an mai înainte de publicarea lucrării *Filozofie și politică* apărea *Neconvențional, despre filosofia românească*, că sfârșitul ultimei lucrări „În loc de încheiere. 1944–1948” constituie o descriere sobră, extrem de apăsătoare, a atmosferei ideologice în care au fost anihilate instituțiile care asiguraseră manifestarea liberă a filosofiei românești interbelice, în fine, că *Filozofie și politică* este oarecum o continuare a lucrării despre filosofia românească, cumva o integrare a anilor de formare ai profesorului în istoria aceluși timp – perioada documentată în lucrare continuă chiar perioada începută în 1948 –, atunci ne putem gândi că, citite una după alta, cele două scrieri apar ca două părți ale uneia și aceleași opere, niciodată scrise de profesor: *Neconvențional, despre filosofia românească până în 1962*. Dacă, de asemenea, luăm în considerare că ultimul capitol din *Filozofie și politică* se intitulează „În loc de încheiere sau Despre viitorul filosofiei românești (admițând că este și presupunând că mai are un viitor)”⁵, în timp ce introducerea la

³ Gheorghe Vlăduțescu, *Filozofie și politică 1957–1962*, București, Editura Paideia, 2003, pp. 133–136; Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegelianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., pp. 131–132.

⁴ Gheorghe Vlăduțescu, *Filozofie și politică 1957–1962*, ed. cit., pp. 26–27; Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegelianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., pp. 82–83.

⁵ Gheorghe Vlăduțescu, *Filozofie și politică 1957–1962*, ed. cit., pp. 185–197.

cea de a doua ediție a lucrării consacrate filosofiei românești are subtitlul: „Despre filosofia românească. Dacă există”⁶, atunci nu putem să nu sesizăm gravitatea interogației profesorului, dimensiunea ei istorică, faptul că academicianul Gheorghe Vlăduțescu nu a vrut să se limiteze doar la rolul de profesor, ci a ținut să fie nu atât un *participant angajat, cât un martor pe cât posibil detașat al perioadei de dinainte și de după 1989*, una pe care a vrut să o descrie în toate griurile ei, departe de orice abordare maniheistă.

Astfel se face că cele peste patruzeci de lucrări publicate de profesor nu acoperă doar zone pur teoretice ale filosofiei, ci dau mărturie convingător și amănunțit despre conținutul extrateoretic al perioadei în care au fost scrise.

Întrucât este vorba despre discutarea un volum omagial, poate că nu ar fi nepotrivit să schițăm în linii mari momentele esențiale ale devenirii intelectuale ale profesorului, așa cum apare ea prin prisma lucrărilor amintite mai sus și a mărturiilor celor care au avut ocazia să-l cunoască mai îndeaproape, unii dintre ei prezenți cu articole omagiale chiar în acest volum.

Născut în 1937 în comuna Târgu Cărbunești, profesorul Gheorghe Vlăduțescu a avut parte de un tată care a știut să-i stimuleze curiozitatea pentru lectură prin faptul că îl îndemna să citească singur finalul poveștilor pe care, de obicei, i le citea numai pe jumătate. După ce a studiat la liceul Tudor Vladimirescu din Tg. Jiu cu un profesor de română, Gheorghe Gâță, care l-a îndrumat și i-a stârnit curiozitatea înlesnindu-i lectura clasicilor literaturii universale, profesorul a ajuns să fie student la Facultatea de Filosofie în 1957. Perioada de preparator la catedra de istoria filosofiei (1962–1965) a fost una de intense lecturi – deși pe atunci preparatorii nu erau obligați să desfășoare activitate didactică, profesorul a ținut două seminare de filosofie veche în acea perioadă –, preocuparea pentru filosofia pitagoreică fiind una dintre dominantele acelei perioade. Rezultatul ei, își amintește profesorul, nu a fost ceea ce trebuia să fie, astfel încât articolul cu pricina a fost publicat, fără să fie continuat însă, așa cum era prevăzut inițial. Merită apoi amintită bursa de nouă luni (octombrie 1970 – iunie 1971) petrecută la Centrul de studii asupra filosofiei grecești Léon Robin, afiliat la Sorbona și CNRS din Paris, perioadă în care directorul instituției și mentorul profesorului, Pierre Maxim Schuhl, își rezervase o oră în fiecare vineri de la 11 la 12 pentru a discuta și răspunde întrebărilor profesorului⁷. Un alt moment important în devenirea intelectuală a profesorului, care este sugestiv descris în lucrare⁸, este că la un moment dat la începutul anilor optzeci ai secolului trecut profesorul a ajuns la concluzia că programul didactic nu îi permitea să cerceteze și să scrie așa cum și-ar fi dorit. Din acest motiv, și-a stabilit un program nocturn de lucru, care începea la ora două noaptea, și consta în nouă ore de lucru,

⁶ Gheorghe Vlăduțescu, *Filosofia în cultura românească*, București, Editura Paideia, 2017, p. 7.

⁷ Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegeliianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., p. 67.

⁸ *Ibidem*, p. 133.

perioadă în care, ajutat de un ibric de cafea, unul de ceai, plus două pachete de țigări, și-a croit constant propriul drum – propriul profil intelectual! – în domeniile care-l interesau. Așa se face că, pe lângă cele douăsprezece cărți deja publicate până în 1989, profesorul mai avea încă alte patru în sertar: *O istorie a ideilor filosofice* (1990), *Filozofia în Roma antică: forme de gândire și evoluții* (1991), antologia *Filosofie spaniolă în texte: Evul mediu, Renașterea* (1991) și *Bufnița Minervei* (1996), toate scrieri care, datorită unui fragment sau altuia, nu satisfăcuseră exigențele cenzurii. Oricum, acea perioadă a fost probabil decisivă atât pentru fixarea problematicii studiate, cât și pentru stilul abordării ei – lucrările amintite constituie probabil încercări de a realiza pe cont propriu modelul inspirat de Radu Stoichiță al unei filosofii nu doar eliberate de clișee ideologice, ci care este și expresia unei gândiri libere, suficiente sieși în sensul că se nutrește chiar din pasiunea pe care i-o inspiră temele abordate. Mai mult decât atât, ele au constituit tot atâtea trepte în constituirea propriei perspective de abordare a istoriei filosofiei, anume istoria filosofiei ca devenire în sistem a gândirii unei probleme: conform mărturiilor profesorului, ultimul capitol al lucrării *Deschideri către o posibilă ontologie: interpretări la presocratici* (1987) a fost locul în care a simțit că s-a realizat o răsucire în abordarea problemei, îndelunga familiarizare cu Hegel jucând probabil rolul ei în acest proces – așa cum se arată în volum, ideea profesorului conform căreia ceea ce este prim în ordinea sistemului este prim și în cea istorică, este o regândire a exact aceleiași idei expuse de Hegel în *Știința logicii*⁹. Spre deosebire însă de Hegel, care o vede realizată abia odată cu Parmenides, profesorul o consideră valabilă încă de la Thales.

Astfel încât, întâmplător sau nu, evenimentele din 1989 l-au aflat pe profesor nu numai cu un număr considerabil de cărți atât publicate, cât și aflate în sertar, dar și cu o viziune proprie asupra istoriei filosofiei și a rosturilor ei.

Privite din perspectiva celor spuse mai sus despre opera profesorului Gheorghe Vlăduțescu, majoritatea lucrărilor prezente în volum dau seama de sau se află în legătură cu opera sa științifică multivalentă și cu domeniile filosofiei în care acesta s-a exercitat cu predilecție. Din motive de spațiu, vom aminti aici foarte pe scurt numai două dintre lucrările din volum care încearcă să schițeze profilul filosofului Gheorghe Vlăduțescu. Astfel, articolul lui Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegelianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, preia tema istoriei filosofiei ca hermeneutică și o leagă de concepția onto-metafizicii la Gh. Vlăduțescu gândită în termeni de „teorie a ființării întrucât *este*”. Cum acesta constituie una dintre problemele centrale ale concepției filosofului omagiat, ar fi de precizat că, după autorul studiului, în cadrul onto-metafizicii trebuie distins între *ontologia* ca gândire a ființei-principiu conform canonului apofatic parmenidian și *metafizica* ca întemeiere a fizicului pe baza principiului stabilit de ontologie. În acest

⁹ Traducere de D.D. Roșca, București, Editura Academiei R.P.R., 1966, pp. 63–65, 70–75; Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegelianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., pp. 82, 101–103.

sens, hotărâtoare sunt aici: considerarea explicită a ființei ca principiu, așadar aducerea la unitate a celor expuse de Aristotel în paragrafele 1 și 7 ale cărții a cincea a *Metafizicii*; canonul apofatic parmenidian al gândirii ființei; revalorizarea ființei parmenidiene prin prisma criticii teoriei ideilor realizate de Platon în dialogul *Parmenides*; deplasarea de sens a tezei hegeliene: ceea ce e prim în ordinea sistemului trebuie să fie prim și istoricește, de la aplicarea ei la Parmenides, la Hegel, la Thales în scrierile profesorului Vlăduțescu; considerarea ființei-principiu ca termen pivotal al gândirii grecești și conceperea hegeliană a acesteia ca întreg (sistem) al gândirii lui. Un alt aspect important pe care cu precădere acest studiu (dar nu numai) îl pune în evidență este hegelianismul autentic și de substanță al filosofului Gh. Vlăduțescu; faptul că profesorul este printre puținii autori de la noi care a asimilat realmente filosofia hegeliană a istoriei filosofiei în propria sa teorie a istoriei filosofiei ca hermeneutică. Articolul Oanei Vasilescu, „Istoria filosofiei (românești) ca aporetică la Gheorghe Vlăduțescu”, abordează acele aspecte pe care le consideră individualizante pentru gândirea filosofică a profesorului Gheorghe Vlăduțescu, și anume înțelegerea raportării la istorie în genere ca problemă de ontologie (de reconstrucție ontologică și de reflecție asupra ontologiei noastre), înțelegerea posibilității istoriei filosofiei ca hermeneutică (istoria de nivel II) și a filosofiei înseși ca *aporetică* (singura în măsură să asigure unitatea în diversitate a sistematicii filosofiei și, prin aceasta, posibilitatea omologării filosofiilor istorice *ca* filosofie), înțelegerea problematicii receptării filosofiilor determinate ca întâlnire între o aporetică și alta (cea dinspre care se realizează lectura esențială, intențională în sens tare, detemporalizată, „pe verticală”). Ca principiu integrator și criteriu, schematica aporeticii asigură condițiile de posibilitate atât ale dialogului între filosofi determinate (diferite și îndepărtate temporal și spațial), cât și ale validării acestora: în orizontul instituit de aporetică, filosofii determinate participă la reconstituirea istoric-universalistă a sistemului filosofiei și dobândesc posibilitatea de a fi omologate *ca* filosofie tocmai prin aducerea lor în structurile pure (epurate de orice tip de determinare) ale sistematicii filosofiei. Considerând că *aporetica* este cea care asigură unitatea în diversitate a sistematicii filosofiei și care deschide posibilitatea omologării filosofiilor istorice *ca* filosofie, fenomenul filosofiei românești este cercetat de Gh. Vlăduțescu tot printr-o lectură *tare*, instituită dinspre *schematica aporeticii*, evitând prin aceasta și riscurile de inadecvare, inerente încercării de legitimare a unor școli sau curente filosofice ca întreg și, într-un grad mult mai înalt, celei de legitimare a filosofiilor istorice „naționale”. Astfel, și în cazul filosofiei românești, problema reală nu constă nici în rezoluția referitoare la existența ei, nici în stabilirea începutului istoriei ei ca anterior altor filosofii „naționale”, ci numai în determinarea posibilității de a gândi în ea și cu ea: *cum gândim* în această filosofie (cu ea), dacă chiar putem gândi și, în consecință, ce viitor are (poate avea) aceasta ca filosofie; iar condiția de posibilitate a răspunsului rezidă în faptul de a o citi și reciti prin grila unei lecturi de „a doua scufundare”, dinspre aporetică. Mai merită menționat aici și faptul că profesorul Vlăduțescu a propus o sistematizare proprie a filosofiei românești, punând între paranteze criteriile cronologice și analizând îndeosebi geneza limbajului filosofic în spațiul lingvistic românesc.

Există însă în volum și texte – precum „Cuvânt înainte” al acad. Mircea Dumitru¹⁰, „La aniversarea Profesorului Gheorghe Vlăduțescu. O evocare” al acad. Răzvan Theodorescu, ultima parte a textului lui Ion Tănăsescu, „Distincția metafizică – ontologie. O reconstrucție brentanian-heideggeriană a hegelianismului la Gheorghe Vlăduțescu”, textul Lorenei Pălăvan Stuparu, „Dintr-un caiet și dintr-o carte de amintiri din două studenții: a generației mele și a profesorului Gheorghe Vlăduțescu” sau „Descarcerarea nisipului” al lui Nicolae Iliescu – care conturează extrem de sugestiv portretul omului și profesorului Gheorghe Vlăduțescu. Elocvent pentru modalitatea de îmbinare a vocației didactice a profesorului cu cea de cercetător este următorul citat din articolul lui Nicolae Iliescu: „Căci dumnealui are și o vorbă: «te macină un subiect? Fă un curs și apoi trece-l într-o carte»”¹¹. Revelator pentru maniera autentic maieutică în care profesorul Vlăduțescu (își) înțelege vocația (pedagogică), precum și pentru rafinamentul spiritului său hermeneutic este un fragment dintr-un interviu acordat Lorenei Păvălan Stuparu, unde mărturisește: „N-am crezut, mai cu seamă cu trecerea timpului, că predau filosofia (în cazul meu, cea veche, greacă), că sunt în măsură să-i învăț pe alții, fie ei și «coală albă», filosofie. Tot ceea ce am vrut să fac, a fost să dau exemple de interpretare; de aceea și de la an la an schimbam referențialul și mă schimbam. Să spui: așa sau nu așa, este cel puțin inestetic. De morală, ce să mai vorbim.”¹² Iar generații succesive de studenți, chiar dacă nu i-au cunoscut gândul în formulare explicită, i-au simțit efectele: „La curs, erai martorul privilegiat al desfășurării procesului (cunoscut numai din cărți, din discursuri *despre*) *gândirii care se gândește pe sine*; erai dislocat și transportat în chiar locul în care filosofia se întâmplă”¹³.

¹⁰ Mircea Dumitru, „Cuvânt înainte”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., p. 7: „Să gândești relația cu dascălul tău de care te leagă, peste ani, și o prietenie traică nu mai este doar o datoric; este o virtute care te edifică și te pune, așa-zicând, pe calea eudaimoniei tale – a înfloririi personalității tale umane și profesionale. De aceea, mi s-a părut că se poate de natural și de firesc să scriu pentru acest volum omagial un text despre *philia* aristoteliciană – prietenia-iubire, tot așa cum ceilalți autori au abordat alte fațete ale operei Profesorului lor sau au rememorat episoade semnificative ale întâlnirii cu acesta. Dar tema aristoteliciană a prieteniei-iubire vorbește de la sine nu numai despre trăinicia relației noastre cu Profesorul, o legătură creată și consolidată prin prețuirea, admirația și recunoștința pe care i le port de mai bine de patru decenii, ci și despre o anumită modelare, pe care nu ezit să o numesc «vlăduțesciană», a înțelegerii de către mine a ontologiei/metafizicii aristoteliciene ca model de întemeiere a individualului (a substanței prime). Iar relația de prietenie-iubire este prin natura ei intrinsecă o relație care se stabilește cu și între indivizi.”

¹¹ Nicolae Iliescu, „Descarcerarea nisipului”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., p. 342.

¹² „Dialog cu profesorul Gheorghe Vlăduțescu, realizat de Lorena Păvălan”, reprodus în Lorena Păvălan Stuparu, „Dintr-un caiet și dintr-o carte de amintiri din două studenții: a generației mele și a profesorului Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., p. 216.

¹³ Oana Vasilescu „Istoria filosofiei românești ca aporetică la Gheorghe Vlăduțescu”, în *Istoria filosofiei ca hermeneutică. Studii și eseuri în onoarea profesorului Gheorghe Vlăduțescu*, ed. cit., p. 135, nota 1; *ibidem*, p. 135: „nici profesor de filosofie (deși cel mai bun profesor de filosofie pe care l-am avut, singurul care nu vorbea *despre* filosofie, ci făcea filosofie), nici istoric al filosofiei (deși, în cultura noastră, rar model de autentic *filosof* istoric al filosofiei), ci filosof *tout court*.”